

Др Срђан Ђорђевић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0002-7005-1810

Прегледни научни рад
УДК: 33:340.13
DOI: 10.46793/7623-143-0.121DJ

ПРИМЕНА ЕКОНОМСКИХ ПРИНЦИПА У НОМОТЕХНИЦИ*

Резиме

Обзиром да одувек постоји тенденција за узајамним допуњавањем међу правним и економским научним дисциплинама, суштина научног чланка ће бити указивање на модалитете кроз које економске појаве и принципи налазе своју примену у праву. У тој анализи, имајући у виду разноликост појава које потпадају под право и економију, аутор је покушао да ослика начине на који, основни економски принципи, проналазе своју примену у једној специфичној правној дисциплини - номотехници, која се бави начином на који се право, као друштвена појава, ствара. Видеће се на који начин и у којим се све ситуацијама, приликом анализирања начина на које се право ствара, доводе у питање и тумаче економски принципи као и колики је њихов утицај на процесе стварања права и правних норми.

Кључне речи: економски принципи, право, економија, номотехника, правни пропис.

1. Уводна разматрања

Право и економија су у довољној мери блиске друштвене појаве да њихово објективно третирање, готово увек подразумева уважавање њиховог међусобног преплитања. Да је равн друштвених наука испуњена прожимањем права и економије потврђује и ток њиховог академског и дисциплинарног развоја. Довољно је подсетити се да је на нашим просторима било уобичајено првобитну форму високошколског организовања идентификовати кроз правно-економске, односно, економско-правне факултете; да би се тек након протекла одређеног периода, осамостаљивали правни и економски факултети. Овај,

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

некада постојећи развојни тренд, додатно потврђује тезу о везама на релацији право-економија.

За процес стварања и примене права од изузетне је важности постојање унапред познатих правила по којима ће се ови процеси одвијати. А када се налазимо на терену правила, има их заиста доста. Мноштво правних правила произлази из сагледавања процеса стварања права и процеса примене права јер је реч о, процесима, који се надовезују један на други али између њих постоје итекако велике и битне разлике. Када се налазимо на терену стварања права, у домаћој и у иностраној правној теорији се на различите начине изјашњавају о томе. Када је реч о иностраној теоријско-правној мисли, истиче се знак једнакости између извора права и стварања права. Другим речима, “извори права не значе ништа друго до стварање права, с тим што су врсте извора права идентични са облицима (формама) стварања права.”¹ Када је реч о домаћим ауторима, постоје различита изјашњавања о појму стварања права. Већина наших аутора полази од схватања да је стварање права тзв. нормативна делатност.² Суштина стварања права јесте прописивање правних норми³ којима ће се вршити корективна улога оних људских понашања која су препозната као штетна. Тим поводом, мора се утврдити однос између права и друштвене стварности јер је утврђивање тог односа од кључног значаја за сагледавање квалитета донетог правног правила. Међутим, понекад су друштвени односи толико комплексни да је немогуће правом их омеђити. Када су у сукобу нормативна делатност и друштвена стварност, у чему се огледа улога нормотвораца? Поједини правни мислиоци, тим поводом, истичу да се “... ова антиномија не може избећи, па законодавац мора да уложи много труда да би створио реално право, оно право за чију је примену друштво проходно.”⁴

Процес стварања права и правних норми не би имао никакав ефекат да га не прати процес примене. Постојеће право би било “мртво слово на папиру” ако га не би пратила адекватна примена. Општи предуслов за примену права јесте упознавање грађана са садржином правних правила. Рок у којем се то дешава се уобичајено назива *vacatio legis*, и његово трајање је различито, што,

¹ Више о овоме видети код: Melichar, E., Szabo, I., *Introduction, The Sources of law - a comparative empirical study*, Budapest, 1982, стр. 11.

² Видети у: Лилић, С., *Судске одлуке и стварање права (са посебним освртом на стварање Управног права Европске уније)*, Трећи скуп Југословенског удружења за теорију, филозофију и социологију права, Милочер, 1999, стр. 77.

³ Прописивање правних норми происходи из низа поступака, радњи, материјалних и формалних изјава воља које се све могу подвести под нормативну делатност помоћу које се, у највећем броју случајева, стварају правно, правне норме и учествује у обликовању правног система у целини.

⁴ Став о оваквој врсти односа између правних правила и друштвене стварности заступа: Благојевић, С., *Апстрактно-регулативна функција права (Стварање права као дио правног процеса)*, Трећи скуп Југословенског удружења за теорију, филозофију и социологију права, Милочер, 1999, стр. 31-32.

пре свега, највише зависи од карактера и важности правног прописа са којим грађани треба да се упознају. Постојање овог института је од велике важности за одржање читавог концепта на којем почива правни поредак и у складу је са принципима правне сигурности и владавине права. На који начин се заправо остварује увид јавности и у којем року? Најпре, “неопходно је да закон буде објављен у службеном гласилу а затим и да протекне одређени период времена од момента објављивања до момента ступања на снагу — тј. период у којем грађани треба да се упознају са садржином закона.”⁵ Што се другог питања тиче, дужина рока зависи од околности конкретног случаја. Правило је да исти износи 8 дана од дана објављивања у службеном гласилу.⁶

Када је закон ступио на снагу и када је јавност упозната са садржином истог, следећа фаза у том процесу подразумева његову адекватну примену. Примена права подразумева, ништа друго, до поступање субјеката права по донетим правним нормама. У том смислу, субјекти су слободни понашати се по двема врстама правила - или примарно, по диспозитији, или секундарно, по санкцији. Ако субјект права добровољно примењује правну норму, може се рећи да поступа по диспозитији. Основ добровољности може бити третиран различито. Најпре, може добровољно поступати по диспозитији зато што сматра да је такав поступак добар по њега (аутономна добровољна примена) односно може добровољно поступити по диспозитији из страха од санкције која може уследити ако се не поступи по примарном правилу понашања (хетерономна добровољна примена).

Са друге стране, субјект права искључиво принудно поступа по санкцији, и то само у оној ситуацији, уколико се оглушио о добровољну примену диспозитије, као примарног правила понашања. С тим у вези, субјект права може сам поступити по санкцији (аутономна принудна примена права) или га држава, применом монопола физичке принуде, може обавезати на поступање по санкцији (хетерономна принудна примена права).

Тек уколико стварање и примена права надопуњују један другог, можемо говорити о постојању ефикасног правног поретка, за који је познато, да га “... чини друштвени поредак регулисан правом.”⁷ Другим речима, неопходно је да правни поредак произлази из друштвеног и да буде заснован на њему.

Надаље, осим разматрања начина путем којих се право доноси, обликује и примењује, битна ставка јесте на који начин основни економски принципи проналазе своју примену приликом таквих процеса. Дакле, неопходно је да се,

⁵ Више о овоме видети код: Вулетић, Ј., *Vacatio legis*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, год. 81, књ. 69, бр. 5/2009. стр. 183.

⁶ За законе који се тичу посебно осетљивих питања (попут закона из области кривичне и парничне материје), рок може износити и 15 а у неким нарочито сложеним ситуацијама он може бити и 30 дана од дана објављивања. За све то време, одредбе старог закона, који је актуелан, још увек важе. Протеком рока јавности, закон ступа на снагу.

⁷ Више о овоме: *Правна енциклопедија*, Београд, 1979, стр. 1048-1050.

у том смислу, направи “везивно ткиво” између правних и економских дисциплина. То се дешава због тога што основни економски принципи морају бити схваћени кроз призму номотехничке структуре правних прописа јер је познато да они, добрим делом, и осликавају њихову правну природу и утврђују значај који правни прописи имају у реалним друштвеним оквирима.

2. Значај номотехнике у правничком образовању, уобличавању знања и креирању правних прописа

Процес стварања и примене права је, како смо претходно истакли, сложен скуп различитих активности које је неопходно спровести ради добијања задовољавајућег резултата- квалитетног и разумљивог правног прописа по којем чланови заједнице треба да поступају. С тим у вези, један од критеријума који је изузетно важан се тиче управо језичке прецизности и стила којим је писан правни пропис јер од тога, у највећем делу, и зависи како разумљивост истог тако и спремност грађана да поступају по њему. Управо се у овоме и огледа неопходност потребе постојања номотехнике као и потребе да се следе правила поменути научне дисциплине у процесу доношења правних прописа. Другим речима, истичемо, између осталог, да “правилној употреби језика, између осталог, правнике подучава номотехника.”⁸ Језик је, у том смислу, изузетно важно оруђе којим се служимо да своје жеље, навике и хтења изразимо другим људима у друштвеној заједници. Исто тако, такав значај језика се поставља и приликом доношења правних прописа јер је, због битности друштвених односа који се истима регулишу, битно посветити пажњу прецизности и јасноћи који исти мора поседовати. Не сме се дозволити уношење нејасних или двосмислених језичких израза будући да ће се тиме изазвати низ нејасноћа које никако не иду у прилог, како законодавцу тако ни грађанима који ће поступати по правним нормама које су предвиђене правним прописима. Другим речима, постојање језичких баријера итекако умањује квалитет правног прописа.

Из пређашње расправе смо донекле могли наслутити суштину и карактер номотехнике као правне дисциплине као и циљ који иста поседује. Суштина наведене научне дисциплине се, укратко, састоји у изучавању начина, метода и правила путем којих се право ствара јер од начина и техника стварања умногоме ће зависити и његова успешна примена. Веза између стварања и примене права је већ истакнута као веома битна. Заправо, то су фазе у процесу обликовања права, као једне изразито важне друштвене појаве.

Када смо на терену дефинисања номотехнике као научне дисциплине, постоји више начина и приступа путем којих се покушава приближније

⁸ Више о овоме видети код: Васић, Р., *Правна држава и владавина закона: ита правна наука “порукује” номотехници*, у: Номотехника и правничко расуђивање, Београд, 2018, стр. 35.

одредити њена суштина. Најпре се, у најширем смислу, разуме као скуп практичких делатности – метода – којима се право ствара (општим нормама), за разлику од сазнајних метода, којима се право изучава.⁹ Као што можемо приметити, код наведене ауторке, се акценат ставља на две компоненте којима се уоквирава појам номотехнике као научне дисциплине. Прво, да је то “скуп практичких метода” којима се утврђује које се методе имају применити у процесу креирања права да би се задовољили сви неопходни захтеви у погледу прецизности, јасноће и ефикасности правног прописа јер само од претходно испуњених атрибута зависи, како обезбеђивање правних механизма за њихову правилну примену тако и поступање грађана, чланова друштвене заједнице, по њој. Друга карактерна црта наведене дефиниције се огледа у потреби раздвајања изучавања права од његовог стварања. Битно је истаћи да номотехнику интересује компонента стварања права и правних прописа а не процес његовог изучавања.

Следећа дефиниција номотехнике, у први план, ставља начин на који се практички методи имају употребљавати да би се, путем примене истих, остварио ефикасан, јасан и прецизан правни пропис што је уједно и врховни циљ номотехнике као научне дисциплине. С тим у вези, неопходно је истаћи да номотехника “представља „скуп исказа“ о најисправнијој, „најкориснијој“ и „најцелисходнијој“ употреби метода као практичких делатности у формирању апстрактних норми.”¹⁰ Ако сагледамо начин на који је извршена формулација појма номотехнике, у овом случају, можемо истаћи да је она слична пређашњој, ако се узме у обзир сагледавање номотехнике кроз примену практичких метода. Међутим, разлика се намеће у самој језичкој формулацији начина на које се употреба метода мора спровести да би она задовољила свој циљ. И, последња специфичност наведене дефиниције, јесте у томе што је аутор сву своју пажњу усмерио само на једну врсту норми, и то на апстрактне правне норми.¹¹

Најзад, номотехника се, према изворном смислу, односи и на вештину којом се методи примењују, односно којом се радње стварања прописа изводе.¹² То, другим речима, значи да се поменута вештина састоји од потребе примене низа радњи, правила и активности које је неопходно спровести или извршити како би се добио добар правни пропис, што је и основни циљ ка којем тежи сваки нормотворац. Међутим, да би се поменути циљеви ка којима номотехника, као правна дисциплина, посебно стреми, испунили, неопходно је да се оствари “сарадња” и са низом других наука, како правних тако и

⁹ Исто.

¹⁰ Више о овоме видети код: Лукић, Р., *Методологија права*, Београд, 1977, стр. 158.

¹¹ Поставља се, и више него оправдано питање, зашто су из предметне дефиниције изостављене појединачне правне норми будући да су и оне, у већем делу, присутне у низу најразличитијих правних прописа.

¹² Више о овоме видети код: Лукић, Р., *Методологија ...*, Београд, 1977, стр. 158.

ванправних. “Номотехника садржи методолошке препоруке за правилну примену радњи стварања права, односно упутства за формулисање прописа”... и, том приликом,... “она се служи семантиком¹³, граматиком, синтаксом¹⁴, стилистиком¹⁵, логиком, психологијом, политикологијом.”¹⁶ Као што се може приметити, неопходно је удружити низ научних дисциплина како би се уобличио добар правни пропис.

Ако сагледавамо да ли је номотехника самостална правна дисциплина или је посебна подврста неке друге правне дисциплине, и на том терену постоји доста спорења. Она се крећу од оних који је сматрају самосталном научном дисциплином, тврдећи да је иста “посебна правна дисциплина”¹⁷ до оних који имају резерве према њеној самосталности, изражавајући је речима: „нека врста”¹⁸ научне дисциплине. Било како било, не може јој се оспорити немерљив значај који заузима у процесу обликовања права и правних прописа.

Следеће што треба размотрити су елементи који сачињавају донети правни акт. То су облик (форма) и садржина. Облик (форма) подразумева орган који је донео правни акт, поступак по којем је тај акт донет као и облик његове материјализације док садржину правног акта одликује врста правних норми које се у истом налазе. Зашто се наведене информације помињу на овом месту? Управо из разлога постојања потребе да утврдимо да ли номотехнику интересује облик (форма) или садржина правног акта. У вези са тим, у теорији

¹³ “Од најдавнијих времена, човекова размишљања о језику била су усмерена према речима— шта оне значе, по чему су сличне, по чему различите, како се међусобно удружују, на који начин се ваљано и сврсисходно могу употребити.” Управо одговоре на сва ова питања пружа семантика као једна од основних грана лингвистике. Више о семантици и њеном значају можете видети у: Прћић, Т, *Семантика и прагматика речи*, Нови Сад, 2016, стр. 9.

¹⁴ “Синтакса проучава правила која одређују како се речи комбинују у реченице у датом језику.” Значај семантике у поступку стварања права је од изузетно великог значаја будући да би се, без постојања правила комбиновања речи у једну реченицу, изгубио читав смисао правног прописа па би, за крајњи циљ, добили бесмислене правне норме по којима се ни не би поступало јер би захтевале нешто што је нејасно, неодређено или немогуће спровести. Више о овоме видети код: Chomsky, N., *Syntactic Structures*, Berlin, New York, 2002, стр. 11.

¹⁵ Стилистика се може дефинисати као грана лингвистике која се првенствено бави стилем писања односно начином или техникама које је неопходно спровести. Добар стил писања мора одликовати и правне прописе обзиром на битност друштвених односа који се њима регулишу те из тога следи и логичан закључак значаја који стилистика има у процесу стварања права и правних прописа.

¹⁶ Више о овоме: Васић, Р., *нав. дело*, стр. 35.

¹⁷ Овакав став о поимању номотехнике заузима: Лукић, Р., *Систем филозофије права*, Београд, 1992, стр. 353.

¹⁸ Са друге стране, код истог аутора, али само у другом научном остварењу, се разазнаје нејасно схватање положаја номотехнике у систему правних наука. Више о овоме видети код: Лукић, Р., *Методологија ...*, стр. 158.

се истиче принцип да “номотехника не одлучује о садржини прописа, већ само о најпогоднијој форми у којој ће одлуку о садржини увести у правну стварност.”¹⁹ Другим речима, номотехника, као посебна научна дисциплина, не улази у структуру правних норми, које су саставни део правних прописа односно које чине његову садржину, већ се само бави обликом (формом) правног акта и то кроз изналажење најзначајнијих практичких метода чија би употреба имала за крајњи циљ стварање доброг правног прописа. Основни циљ номотехнике, као вештине израде прописа, јесте правно обликовање правила понашања, која ће бити општеобавезна и обезбедити правну сигурност као основу начела владавине права.²⁰ Захтеви који се постављају у погледу садржине прописа су да он мора бити у довољној мери прецизан, јасан, предвидив и доступан, тако да појединац може своје понашање ускладити са њим без страха да ће због нејасних и непрецизних норми бити ускраћен у остваривању зајемчених права или да ће због тога сносити одређене последице.²¹

У том смислу, да би се олакшао процес стварања права и правних прописа, код нас су усвојена Јединствена методолошка правила за израду прописа²². Најпре, наведеним прописом су утврђени елементи које сваки правни пропис мора да садржи. То су: назив правног прописа, којим, у кратким цртама треба да се означи суштина и предмет правног прописа, материја која ће бити регулисана у истом као и предметне дефиниције; преамбула правног прописа, којом се одређује орган који доноси правни пропис као и формални и материјални основ за доношење истог; главни део прописа садржи одредбе којима се утврђују односи који су предмет уређивања.²³ Те одредбе, у свом централном делу, најчешће садрже права, обавезе као и овлашћења субјеката права поводом правних односа који су предмет регулисања, у конкретном случају; и завршни део прописа, који у себе укључује прелазне одредбе, којима се, заправо, регулише однос између старог закона и новог закона, и то у погледу специфичних ситуација које су се догодиле за време важења старог закона, као и завршне одредбе, којим се, заправо, набраја списак правних прописа који се стављају ван правне снаге ступањем на снагу актуелног правног прописа. Обавезно се наводи на крају прописа и рок у којем правни пропис ступа на снагу, што је, како је већ објашњено, од велике важности јер за собом повлачи низ правних последица.

¹⁹ Више о овоме видети у: Васић, Р., *нав. дело*, стр. 37.

²⁰ Више о овоме видети у: Јосиповић, Р., Чукић, Б., Лазић, Љ., *Приручник за израду прописа локалне самоуправе*, Београд, 2019, стр. 63.

²¹ Исто.

²² *Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010.

²³ Више о овоме видети у: *Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010, чл. 8, ст. 1.

Како смо већ унапред и истакли, номотехнику не интересује садржина правног прописа већ само његов облик (форма). С тим у вези, од суштинског значаја је напоменути важна правила о структури сваког правног прописа. Прво, битно је нагласити да сваки правни пропис мора садржати минимум два члана. Надаље, за прописе који имају преко 20 чланова, постоји унутрашња подела на шире класификационе јединице, како је то одређено самим методолошким правилима²⁴. Шире класификационе јединице су: део, глава, одељак и пододељак²⁵. Део обухвата тематску целину прописа и најшира је класификациона јединица прописа.²⁶ Пропис који је обимнији по садржају дели се на најмање две главе, којима се тематске целине деле на више функционалних или смисаоних целина.²⁷ Делови се увек означавају редним бројевима. Глава се може означити на два основна начина: римским бројем са тачком²⁸ или римским бројем без тачке²⁹. Надаље, глава може бити подељена на одељке. Одељак се означава тако што се изнад текста одељка ставља назив, а испред назива одговарајући арапски број са тачком.³⁰ Надаље, “одељци се могу разврстати на пододељке, који се означавају тако што се изнад текста пододељка ставља назив, а испред назива одговарајуће мало слово азбуке са заградом.”³¹

Од унутрашње структуре правног прописа, о којем је напред било више речи, треба разликовати унутрашњу структуру чланова правног прописа. Може се истаћи да је, сходно јединственим методолошким правилима, члан “основна класификациона јединица” на којој почива сваки правни пропис. Члан правног прописа се може поделити на: став³², тачку³³, подтачку³⁴ и алинеју³⁵. Суштина

²⁴ Изузетно су ретке ситуације у којима пропис има мање од 20 чланова а да је исти подељен на шире класификационе јединице.

²⁵ Основ за поменуте, побројане, класификационе јединице се може пронаћи унутар: *Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010, чл. 19, ст. 4, тач. 1-4.

²⁶ Више о овоме видети у: *Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010, чл. 20, ст. 1.

²⁷ Више о овоме видети у: Јосиповић, Р., Чукић, Б., Лазић, Љ., *нав. дело*, стр. 64.

²⁸ Ако се глава означава римским бројем са тачком, испод ознаке се назив главе увек пише великим словима, како је то назначено јединственим методолошким правилима.

²⁹ Ако се глава означава римским бројем без тачке, у наставку се назив главе пише искључиво великим словима.

³⁰ Више о овоме видети у: *Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010, чл. 22, ст. 2.

³¹ Више о овоме видети у: *Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010, чл. 23, ст. 1.

³² Уобичајено је да сваки став почиње новим редом.

³³ У погледу тачака, одређено је да се исте обележавају арапским бројевима.

³⁴ Подтачке се, такође, као и тачке обележавају арапским бројевима, само што, у овом случају, арапски бројеви треба да буду у загради.

унутрашње структуре се своди на то да се чланови деле на ставове, ставови се деле на тачке, тачке се деле на подтачке а подтачке се деле на алинеје.

Да би одређени правни пропис испунио услове у погледу прецизности, јасноће и сажетости, неопходно је повести рачуна и о основним језичким правилима приликом његовог сачињавања. У том смислу, у правним прописима су у употреби како домаће тако и стране речи које могу бити употребљене у различитим значењима. Познато је да “проблематика значења речи кореспондира с човековом спознајом себе и света који га окружује и, у вези с тим, именовањем ентитета и појава у њему.”³⁶ Управо из неопходности потребе да се појавама које га окружују да адекватан значај, произлази улога коју значење речи има, и то како у реалним друштвеним околностима тако и приликом израде правних прописа.³⁷

Када је реч о сагледавању значаја језика са аспекта правних прописа које је неопходно донети, треба истаћи да и, тим поводом, постоје утврђена методолошка правила. Најпре, правило је да се у правном пропису речима даје уобичајено, језичко значење које је свима општепознато. То се чини из разлога постизања јасноће правног прописа јер исти, проналази своју примену, у општој популацији. Другим речима, не препоручује се да се речима да значење које одудара од њиховог уобичајеног значења. Међутим, од овог правила је дозвољено и одступање. Тим поводом, истичемо да правни пропис може садржати и посебне стручне изразе чије значење одудара од њиховог уобичајеног значења и то само под условом да је реч о појму који је општеприхваћен у научним круговима. Са друге стране, употребу страних речи треба, што је могуће више, ограничити што, конкретно значи, да употреба истих није забрањена али је њихова употреба само изузетна, и то у оним ситуацијама када у домаћем језику не постоји адекватна реч за означавање одређеног појма.

Такође, постоје и одређена правила по питању јединствености израза који се употребљавају у правном пропису. Шта то конкретно значи? То значи да се одређена реч³⁸, која је употребљена са тачно одређеним значењем, у читавом

³⁵ У складу са јединственим методолошким правилима, правило је да се алинеја обележава водоравном цртом и да, баш као и ставови, свака алинеја заузима посебан ред.

³⁶ Више о овоме видети код: Дражић, Ј., *Приступи проучавању значења речи*, Нови Сад, 2022, стр. 15.

³⁷ Проучавање значења речи је итекако сложена делатност која захтева односно претпоставља удруживање више различитих, међу собом, разнородних научних дисциплина. У складу са ставом који је напред изнет, истиче се да су “истраживања значења као когнитивног феномена нужно ... предмет психолошких, филозофских, антрополошких, социолошких, семиотичких, неуролошких, лингвистичких и других дисциплина.” Више о овоме видети код: Дражић, Ј., *нав. дело*, стр. 15.

³⁸ Питање које је изузетно значајно, а које се надовезује на ово, се тиче потребе да се одговори на питање да ли је дозвољена употреба скраћеница у одређеном правном пропису. Сходно утврђеним, јединственим, методолошким правилима, начелно је

правном пропису мора појављивати са тим значењем што значи да једна иста реч не може у једном правном пропису имати више значења јер би се тиме створила непотребна конфузија како за нормотворца тако и за грађане који ће примењивати правни пропис.

Посебна правила су предвиђена и за употребу глагола, бројева и рода. Што се тиче употребе глагола, дефинисано је да се исти примењују, по правилу у садашњем глаголском облику и у активном облику. Што се тиче употребе бројева, правило је да се бројеви до десет пишу словима а преко десет речима.³⁹ Речи се, по правилу, употребљавају у мушком роду и у једнини осим ако околности конкретног случаја не захтевају нешто друго.

Као што се може приметити, “одредбе прописа треба да садрже норме писане прецизним, јасним, сажетим стилем, без сувишних речи и на начин који искључује сваку двосмисленост.”⁴⁰

3. Основни економски принципи у номотехници, као посебној научној дисциплини

На примеру номотехнике се, између осталог, може видети спона између правних и економских научних дисциплина. Шта се подразумева под економским циљевима пословања, који су то принципи и на који начин они утичу на стварање правних прописа- све су то питања која се, на почетку ове целине, постављају пред нас као један велики научни изазов.

Треба, на самом почетку, истаћи да се под економским принципима подразумевају норме односно правила понашања које предузеће примењује у свом редовном пословању а путем којих се, најбрже и најучинковитије, долази до остваривања економског циља предузећа. Тиме се долази, заправо, до истицања принципа ефикасности, као првог економског принципа, у пословању предузећа. Поменути принцип се исказује баш кроз способност предузећа да оствари постављене циљеве пословања. Другим речима, ефикасност се може третирати као “степен успешности”⁴¹ у испуњавању

забрањена употреба скраћеница изузев оних које су општеприхваћене односно уобичајене односно оне које код грађана не могу изазвати конфузију у погледу њиховог значења.

³⁹ Посебна правила важе за писање датума. “Код писања датума у пропису нула се не пише испред једноцифреног броја. Називи месеци у години означавају се речима (нпр.: јануар). Број који означава годину пише се са четири цифре.” Више о овоме видети у: *Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010, чл. 39, ст. 1-3.

⁴⁰ “Коришћење речи која има два или више значења треба избегавати, а ако то није могуће, жељено значење треба дефинисати у уводном делу прописа.” Више о овоме видети у: *Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010, чл. 34, ст. 1-2.

⁴¹ *Принцип ефикасности пословања предузећа*, наведеном документу се може приступити на: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/>; <https://www.odsekvranje.org/>.

постављених циљева предузећа. Другим речима, од постигнутог степена успешности у постизању постављених циљева ће умногоме и зависити постизање његове ефикасности.

Ефикасност се, осим кроз степен успешности достизања постављених циљева предузећа, може сагледавати и кроз средства која предузеће, на путу достизања тих циљева, искоришћава. С тим у вези, уобичајено је да се принцип ефикасности у пословању предузећа, превасходно, очитује у томе да се уз што мање активираних средстава (материјална средства, кадрови, време и сл.), достигне циљ пословања предузећа а, самим тим, и постигне што је могуће виши степен успешности у његовом пословању. Другим речима, “моторна аналитички, ефикасност изражава висину пословног резултата по јединици уложеног ресурса.”⁴² Ефикасност ..., у најопштијем смислу, у свим привредним друштвима и на свим тржиштима, представља однос остварених резултата (оутпута) пословања, са једне, и извршених улагања (инпута), са друге стране.⁴³

Сем тога, остварење принципа ефикасности пословања предузећа, најчешће, у себе укључује и неопходност потребе да се приступи остваривању и неких других начела која су “у служби” принципа ефикасности. С тим у вези, између осталих, највећу пажњу завређују: принцип продуктивности, принцип економичности, принцип рентабилности (продуктивности) као и принцип ликвидности предузећа. Реч је о четири изузетно важна економска принципа у пословању предузећа без чијег остварења се не би ни могла замислити његова ефикасност.

Када је реч о продуктивности, као важном економском принципу, треба истаћи да се има у виду продуктивност рада у одређеном предузећу. Продуктивност, као принцип, како смо већ истакли, у себе донекле укључује и остварење принципа ефикасности. Другим речима, помоћу принципа продуктивности се обезбеђује рационалније и учинковитије остваривање принципа ефикасности у пословању посматраног предузећа. Суштина овог принципа се своди да се достигне што већи степен успешности предузећа уз што мање ангажовање кадровских потенцијала. Другим речима, циљ је да се уз што мање кадровског потенцијала оствари циљ постојања предузећа у целини. Тим поводом истичемо као изузетно велику специфичност и чињеницу да је

akademijanis.edu.rs/files/predmeti/svetlana.trajkovic/PRINCIPI%20EFIKASNOSTI%20POŠLOVANJA%20PREDUZE%C4%86A.pdf, стр. 3. Датум приступа наведеном документу: 29.10.2024. године.

⁴² Више о овоме видети у: Пауновић, Б., *Економика предузећа*, Београд, 2019.

⁴³ Више о овоме видети у: Халебић, Ј, *Принципи пословања привредних друштава у федерацији Босне и Херцеговине*, Зборник радова: Економски изазови земаља у транзицији, Зеница, 2018, стр. 293. У предметном раду се даље наглашава да “принцип ефикасности захтијева што већу успјешност у преобликовању инпута, односно фактора производње, у оутпуте, резултате пословања који се генерирају и то путем улагања инпута у производно-пословни процес.”

код принципа продуктивности рада, у првом плану, рационално поступање са кадровским потенцијалима. Управо се уз рационално ангажовање кадрова приликом реализације одређених радних задатака предузећа читава и финансијска снага посматраног предузећа. Што више непотребно ангажованих кадрова то мање средстава за посматрано предузеће. Или, другим речима, предузеће је мање ефикасно у свом пословању уколико није у стању да буде продуктивно у раду.

Питање које се оправдано поставља јесте валоризација принципа продуктивности рада предузећа. Пошто је у питању квалитативни и квантитативни показатељ од којег умногоме зависи и ефикасност његовог рада, изузетно је битно да се одреде и релевантни односно објективни критеријуми путем којих ће се, непогрешиво, утврдити да ли је посматрано економско начело заиста остварено те, ако јесте, у којој мери је оно укалупљено у основе деловања посматраног предузећа. Продуктивност у раду предузећа се, на најефикаснији начин, валоризује стављањем у однос количине произведених производа односно пружених услуга (у зависности од тога шта подразумева примарну делатност предузећа) са утрошеним временом и људским радом који су, том приликом, употребљени. Другим речима, продуктивност предузећа је виша уколико је произведено више производа односно пружено више услуга за што мање утрошеног времена и људског рада, и обратно. Осим тога, продуктивност предузећа може бити појачана и на следећа два начина: први, порастом количине произведених производа односно пружених услуга уз исту количину људског рада и времена; и други, уколико количина произведених производа односно пружених услуга остане на истом нивоу али ако је, тим поводом, искоришћено мање људског рада и ако је за производњу производа/услуга било потребно мање уложеног времена.

Проблеми код квалитативног изражавања продуктивности рада се појављују и код одређивања шта се подразумева под количином људског рада односно количином времена које је неопходно за израду производа односно пружање услуге. На основу којих критеријума се, заправо, изражавају ове мерне јединице а да, тим поводом, добијемо, што је могуће више, објективне резултате.

Што се тиче утрошка радне снаге, критеријум за квалитативно исказивање се налази у временском трајању процеса рада. Под тим се подразумева време које је запослени ефективно провео на радном месту. Другим речима, “за утрошак радне снаге прихваћено мерило је време трајања рада, што одговара броју радника, радних дана или сати утрошених на производњу одређене количине производа или услуга.”⁴⁴

⁴⁴ *Принцип ефикасности пословања предузећа*, наведеном документу се може приступити на: <chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjpcglclefindmkaj/>; <https://www.odsekvranje.akademijanedis.edu.rs/files/predmeti/svetlana.trajkovic/PRINCIPI%20EFIKASNOSTI%20PO>

На принцип продуктивности рада се надовезује принцип економичности. Битно је истаћи да се ова два принципа, иако су у служби остваривања принципа ефикасности, ипак, међу собом, разликују. За разлику од принципа продуктивности рада где је циљ да се уз што мање ангажованих људских потенцијала и са што мање утрошеног времена произведе што више производа односно пружи што више услуга, принцип економичности је усмерен на сагледавање колико се трошкова, предмета рада као и средстава рада искоришћава у процесу израде производа односно пружања услуга. Другим речима, принцип економичности је остварен уколико је могуће произвести односно пружити што више производа/услуга уз што мање трошкове, предмете рада као и средства рада. Суштина је да се оствари максимални учинак уз што мање ангажовање трошкова, предмета рада и средстава рада док је код принципа продуктивности рада битно да се оствари максимални учинак уз што мање ангажовање кадровских и временских потенцијала.

Значај овог принципа је огроман. На првом месту, применом овог принципа се повећава прилив средстава која су неопходна предузећу. Друго, његова примена представља погодно тле за повећање личних доходака што директно, на позитиван начин, тангира правне интересе запослених. Треће, применом овог принципа се смањује цена коштања производа на тржишту чиме се итекако доприноси бољем положају који предузеће заузима. Другим речима, применом начела економичности, предузеће постаје конкурентније на тржишту и тиме стиче предност у односу на остала привредна друштва која се баве истом или сличном делатношћу. Суштина принципа економичности се огледа у постизању што бољих резултата рада уз што мање ангажовање трошкова.

Налик принципу продуктивности рада, и када се разматра принцип економичности, такође се поставља питање- на који начин се поменути принцип валоризује односно, другим речима, на основу којих показатеља се може, без грешке, утврдити да ли одређено предузеће послује економично или не. Морамо, на првом месту, истаћи да су критеријуми за валоризацију сувише сложени поготово ако се има у виду озбиљност принципа о којем се дискутује. Међутим, у теорији су се искристалисала два правца која посматрају ово питање. Први правац је натурални и он подразумева стављање у однос количине производа/услуга и коришћених елемената производње. Овај правац се фокусира на став да је битно произвести што већу количину производа односно да је неопходно пружити што више услуга уз што је мање могуће ангажоване елементе производње. Са друге стране, вредносни правац посматра однос између произведене вредности и уложених трошкова. Другим речима, овде је примарна вредност производа/услуге (односно остварене производње,

шире гледано), а не њихова количина, која се ставља у однос са трошковима за које је неопходно да буду на што је могуће мањем нивоу.

Следећи принцип јесте принцип рентабилности (или, како је још у теорији познат- принцип профитабилности). За разлику од принципа продуктивности рада, којем је примарно сагледавање људског и временског потенцијала, принципа економичности којем је у првом плану сагледавање трошкова производње, принципу рентабилности је у првом плану добит који предузеће треба да оствари. Другим речима, код принципа рентабилности се стављају у однос утрошена средства и добит (профит). Суштина се огледа у томе да се уз што мање ангажованих средстава постигне што већи профит предузећа.

Важан принцип који се надовезује на све ове јесте и принцип ликвидности предузећа, којим се осликава финансијска структура и материјално стање предузећа. Познато је да се, осим са приходима, свако предузеће суочава и са одређеним расходима које мора да подмири по доспелости. Управо се у овоме и читује значај принципа ликвидности. Он подразумева да предузеће, по доспелости, може успешно да одговори свим својим приспелим финансијским обавезама. Путем принципа ликвидности се, другим речима, у свом пуном капацитету остварује принцип рентабилности. Наспрам појма ликвидности, поставља се принцип неликвидности, као његов антипод. Он подразумева да предузеће није способно да одговори приспелим финансијским обавезама.

Да би предузеће уопште било ликвидно, неопходно је да има константан и редован прилив новчаних средстава, који су већи од обавеза, како би, применом истих, благовремено испуњавала доспеле финансијске обавезе.

4. Закључна проматрања

У приказаном научном чланку смо се бавили процесом стварања права али и процесом његове примене. Тим поводом, смо истакли, да су то два, узајамно битна али и повезана процеса, која итекако зависе један од другог. У том смислу, приказан је став, како иностране тако и домаће теоријско-правне мисли о стварању права, као појави и о њеном значају. Истакнут је и значај као и врсте поступања субјеката права по донетим правним правилима, са којима су се претходно упознали.

Предмет интересовања аутора су, тим поводом, била и номотехничка правила о изради правних прописа те је, на том месту, отклоњена стара дилема која је била управљена на то да ли номотехнику интересује облик правног прописа или његова садржина. Направљен је и осврт на језичка правила која је неопходно испоштовати како би правни пропис био што разумљивији, логичнији и смисленији. Да би се то могло постићи, неопходно је удруживање номотехничког сазнања са сазнањима других различитих научних дисциплина- како правних тако и ванправних.

Учињен је и академски напор у повезивању економских и правних научних дисциплина. Познато је да постоји доста везивних спона између ове

две научне дисциплине. Једна од њих, на коју је аутор и указао, се тичала појашњавања основних економских принципа који проналазе своју примену у номотехници, као правној дисциплини. Тим поводом, истакнут је значај принципа ефикасности, принципа продуктивности рада, принципа економичности, принципа рентабилности као и принципа ликвидности.

Све у свему, овај рад представља само почетак академске тежње ка уобличавању овог, изузетно битног, академског интересовања, будући да се, осим теоријског уопштавања, може учинити и један практични осврт, у којем ће се навести све оне ситуације у којима долази до реалне примене економских принципа у номотехници.

*Srđan Đorđević, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

APPLICATION OF ECONOMIC PRINCIPLES IN NOMOTECHNICS

Summary

Given that there has always been a tendency to complement each other between legal and economic scientific disciplines, the essence of the scientific article will be to indicate the modalities through which economic phenomena and principles find their application in law. In that analysis, bearing in mind the variety of phenomena that fall under law and economics, the author tried to depict the ways in which basic economic principles find their application in a specific legal discipline - nomotechnics, which deals with the way in which law, as social phenomenon, creates. It will be seen in what way and in which situations, when analyzing the way in which law is created, economic principles are questioned and interpreted, as well as how much influence they have on the processes of creating law and legal norms.

Key words: *economic principles, law, economy, nomotechnics, legal regulation.*

Литература

- Благојевић, С., *Апстрактно-регулативна функција права (Стварање права као дио правног процеса)*, Трећи скуп Југословенског удружења за теорију, филозофију и социологију права, Милочер, 1999.
- Васић, Р., *Правна држава и владавина закона: шта правна наука "поручује" номотехници*, у: *Номотехника и правничко расуђивање*, Београд, 2018.

- Вулетић, Ј., *Vacatio legis*, Гласник Адвокатске коморе Војводине, год. 81, књ. 69, бр. 5/2009.
- Дражић, Ј., *Пристапи проучавању значења речи*, Нови Сад, 2022.
- Јосиповић, Р., Чукић, Б., Лазић, Ј., *Приручник за израду прописа локалне самоуправе*, Београд, 2019.
- Јединствена методолошка правила за израду прописа*, Сл. гласник РС, бр. 21/2010.
- Лилић, С., *Судске одлуке и стварање права (са посебним освртом на стварање Управног права Европске уније)*, Трећи скуп Југословенског удружења за теорију, филозофију и социологију права, Милочер, 1999.
- Лукић, Р., *Методологија права*, Београд, 1977.
- Лукић, Р., *Систем филозофије права*, Београд, 1992.
- Melichar, E., Szabo, I., *Introduction, The Sources of law - a comparative empirical study*, Budapest, 1982.
- Пауновић, Б., *Економика предузећа*, Београд, 2019.
- Правна енциклопедија*, Београд, 1979.
- Принцип ефикасности пословања предузећа, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.odsekvranje.akademijanis.edu.rs/files/predmeti/svetlana.trajkovic/P RINCIPI%20EFIKASNOSTI%20POSLOVANJA%20PREDUZE%C4%86A.pdf
- Прћић, Т., *Семантика и прагматика речи*, Нови Сад, 2016.
- Халебић, Ј., *Принципи пословања привредних друштава у федерацији Босне и Херцеговине*, Зборник радова: Економски изазови земаља у транзицији, Зеница, 2018.
- Chomsky, N., *Syntactic Structures*, Berlin, New York, 2002.